

مقاله

مقایسه سنخ‌های شخصیتی براساس مدل پنج عاملی نئو در معتادان به مواد مخدر (تریاک، هروئین) مراجعه کننده به مراکز ترک اعتیاد با افراد سیگاری و غیرسیگاری

امید زارع نژاد، دکتر غلامرضا رجبی، دکتر سید احمد میرجعفری

چکیده

شخصیت نقش تعیین کننده‌ای روی رفتار مشهود و آشکار فرد دارد، تحقیق‌های زیادی نشان داده‌اند که معتادین اغلب دارای مشکلات جدی شخصیتی هستند (ساراسون -۱۹۹۴- ترجمه نجاریان و همکاران) این مشکلات می‌تواند ریشه در مؤلفه‌های بنیادین شخصیت داشته باشد. از سوی دیگر، تحقیق‌های مکرر نقش شخصیت و سنخ‌های شخصیتی را در پیدایی اختلال‌های روانی از جمله اعتیاد مورد تأکید قرار داده‌اند. بررسی سنخ‌های شخصیتی به‌عنوان روش‌های برخورد با معضل اعتیاد مورد توجه پژوهشگران حوزه بهداشت روان قرار گرفته است.

هدف: در پژوهش حاضر، محقق با استفاده از پرسش‌نامه‌های پنج عامل شخصیت نئو (NEO-FFI) به دنبال بررسی و مقایسه سنخ‌های شخصیتی و بررسی ارتباط بین آن‌ها در مردان معتاد به (تریاک و هروئین) و افراد سیگاری و غیرسیگاری ۴۰-۲۰ سال است که به مرکز درمانی خود معرف اعتیاد مراجعه کرده‌اند. روش: این پژوهش یک مطالعه پس رویدادی است که در آن نمونه‌های تحقیق شامل دو گروه معتاد به تریاک (۵۰ نفر) و هروئین (۵۰ نفر) است که به روش نمونه‌گیری در دسترس انتخاب و بعد از هم‌سازی گروهی با افراد سیگاری (۵۰ نفر) و افراد عادی (۵۰ نفر) که فاقد سابقه سوء مصرف هستند، مقایسه شدند.

بحث و نتیجه‌گیری: در همین جهت، نتایج تحلیلی آماری حاکی از تفاوت معنادار سازه‌های شخصیتی برون‌گرایی، انعطاف‌پذیری،

دلپذیر بودن، با وجدان بودن در جهت بالاتر بودن میانگین نمره‌های افراد عادی در مقایسه با گروه‌های افراد معتاد به هروئین و تریاک بوده است و در عین حال، نتایج حاکی از بالا بودن نمره‌های در بعد روان نژندی در افراد معتاد به هروئین و تریاک و افراد سیگاری نسبت به افراد عادی بوده است. نتایج تحقیق در جهت همسویی با پیشینه تحقیقاتی است.

کلید واژه‌ها: سوء مصرف مواد، وابستگی دارویی، سنخ‌های شخصیتی، مدل پنج عاملی

مقدمه و هدف

مسئله وابستگی به مواد^۱ و سوء مصرف مواد امروزه پا از مرزهای بهداشتی-درمانی فراتر نهاده و به یک معضل اجتماعی-درمانی تبدیل شده است. افزایش مصرف مواد مخدر طی سده گذشته نگرانی روزافزونی را برای کلیه جوامع به دنبال داشته است. تحلیل داده‌های پژوهشی از نظر تاریخیچه‌ای حاکی از ارتباط بین عوامل شخصیتی و سوء مصرف مواد (مک گیو، اسلتسکی و اکانو، ۱۹۹۹) و سیگار (تریکانیو و گوستا، ۲۰۰۴) است. به‌طور عموم، سوء مصرف مواد و وابستگی به مواد تأثیرهای مستقیم بر افراد و همچنین تأثیرهای غیرمستقیمی در شکل‌گیری اختلال‌های متعدد روانی مانند افسردگی و جسمانی مانند سرطان ریه تا ایدز ایفا می‌کند (چارنی، نستلر و بونی، ۲۰۰۱).

به‌طور عموم، اختلال وابستگی به مواد تحت تأثیر عوامل متفاوتی

قرار دارد و به عنوان یک بیماری چند عاملی مطرح است. پژوهشگران متفاوتی به بررسی علل فردی، محیطی، عوامل ارثی و ژنتیکی پرداخته‌اند. در این بین، عامل شخصیتی الگوها و سنخ‌ها و صفات نسبتاً پایدار از افراد در مواجهه با محیط، عاملی کلیدی است. نتایج پژوهش‌های زیادی به صورت ویژه به خصوصیت‌های شخصیتی همانند هیجان‌خواهی، تکانشگری به عنوان خصوصیت‌های پیش‌بین در اختلال وابستگی به مواد در افراد معتاد تأیید شده است (هیل و وایت، چانگ، هاکنس و کاتالانو، ۲۰۰۰، چایسن، پیترز و پروست، ۲۰۰۲).

یکی از فرضیه‌های اثرگذاری شخصیت به نام فرضیه بیمار پذیری ارثی شخصیت مطرح می‌کند که شخصیت عاملی مهم در تبیین رفتارهای غیر قابل کنترل پایه، مانند اختلال‌های وابسته به مواد و الکل است (کریگر، هیکس، پاتریک، کارلسون، لاکونو و مک گیو، ۲۰۰۲).

در پژوهشی (مک گیو، سالتسکی و لاکونو، ۱۹۹۹) رابطه بین شخصیت و مواد افیونی را در افراد معتاد به مواد مخدر بررسی کردند. همچنین نتایج از صفات شخصیتی به عنوان عامل خطری برای مصرف سیگار (نیکوتین) ذکر می‌کند (تراکینو و کوستا، ۲۰۰۴) که همین موضوع صفات شخصیتی می‌تواند عاملی در اثرگذاری شخصیت در تبیین و در نهایت مداخله روان‌شناختی و پزشکی در افراد معتاد باشد.

آسیب‌پذیری روان‌شناختی می‌تواند یکی از عوامل ریسک برای سوءمصرف مواد باشد (کندلر، نیل، هیت، کسلر و ایوس، ۱۹۹۴). گرچه علت شناختی وابستگی مواد به عنوان دیدگاه چند عاملی در نظر گرفته شده است. با این وجود، هنوز دانش کافی درباره عوامل سوءمصرف به صورت خاص در دسترس نیست. در واقع، به احتمال قوی، خصایص شخصیتی پیش‌بین قوی برای سوءمصرف مواد وجود ندارد (هملمس و همکاران، ۲۰۰۱).

تحقیق‌های زیادی نشان داده‌اند که معتادان اغلب دارای مشکلات جدی شخصیتی هستند (ساراسون و ساراسون ۱۹۹۴، ترجمه: نجاریان، اصغری مقدم و دهقانی، ۱۳۷۳) این مشکلات می‌تواند ریشه در مؤلفه‌های بنیادین شخصیت داشته باشد. به همین خاطر، بخش عظیمی از تحقیق‌ها در مورد اعتیاد، روی موضوع شخصیت افراد معتاد و مؤلفه شخصیتی آن‌ها تمرکز دارد. این تحقیق‌ها از نظریه‌ها و الگوهای مختلف پیروی می‌کنند. از جمله، پیروی از نظریه «آیزنگ» و استفاده از پرسشنامه او برای سنجش ویژگی‌های شخصیتی معتادان (روزنتال، ادوارد، آکرمن، کنت، ۱۹۹۰) از جدیدترین نظریه‌های شخصیت و الگوهای سنجش مؤلفه‌های شخصیتی، الگوی پنج عاملی است که به‌ویژه با کارهای «کاستا» و «مک گری» شناخته شده است. پرسشنامه معروف آن‌ها «آزمون (نئو)» است که شامل دو فرم بلند (NEO-PI-R) و کوتاه (NEO-FFI) است.

در حوزه شخصیت معتادان نیز چند تحقیق در خارج از ایران، براساس این الگو (استفاده از پرسش‌نامه‌های فرم بلند و کوتاه) انجام شده است. از جمله فیشر و الیاس (۱۹۹۸) که عود را به عنوان برآیندی در عوامل شخصیتی مورد بررسی قرار داده‌اند: در پیگیری یک‌ساله آن‌ها مشخص شد که عودکنندگان در پرسش‌نامه «نئو» در سنخ شخصیتی نورئیسیم نمره‌های بالا و در سنخ شخصیتی

وجدانی بودن نمره‌های پایینی کسب کرده‌اند.

در یک تحقیق دیگر که توسط «مان، ویز، ترینداد، کوهنسکی، ۱۹۹۵» روی ۴۰ نفر که سوءمصرف مواد داشته‌اند و توسط پرسشنامه NEO-FFI مورد بررسی قرار گرفتند، مشخص شد که معتادان در سنخ شخصیتی نورئیسیم و برون‌گرایی نمره‌های بیشتر و در توافق‌پذیری نمره‌های کمتری نسبت به گروه بهنجار به دست آوردند.

مک کرومیک و همکاران (۱۹۹۸) نیز در مطالعه‌ای روی جمعیتی بالغ بر سه هزار و پانصد نفر سوءمصرف کننده مواد درباره مؤلفه‌های شخصیتی و برخی متغیرهای دیگر، یافتند که سوءمصرف کنندگان مواد به‌طور معناداری نمره‌های بیشتری در سنخ شخصیتی نورئیسیم و نمره‌های کمتری در سنخ‌های وجدانی بودن و توافق‌پذیری نسبت به گروه بهنجار در آزمون NEO-FFI به دست آوردند.

مک کرومیک، دود، کوریک و زیگرا (۱۹۹۸)، در یک تحقیق، ارتباط بین پنج مؤلفه شخصیت و سبک‌های مقابله در اعتیاد را مورد بررسی قرار دادند. آن‌ها با استفاده از پرسشنامه تجدیدنظر شده شخصیت ENO-PI-R پنج عامل شخصیت را اندازه‌گیری کردند. آن‌ها دریافتند که مؤلفه‌های شخصیتی عصبیت به‌طور معناداری با سبک‌های مقابله فرار و اجتناب، توافق با سبک مقابله‌ای مواجهه ارتباط منفی و وجدانی بودن با حل مشکلات ارتباط منفی داشتند.

از این‌رو، پژوهش حاضر در پی بررسی تفاوت‌های موجد بین افراد معتاد به هروئین، تریاک و افراد سیگاری و غیرسیگاری در سنخ‌های شخصیتی برون‌گرایی، انعطاف‌پذیری، دلبذیر بودن، وجدان بودن و روان‌نژندی دارد.

روش

تحقیق حاضر، گذشته‌نگر، بنیادی و از نوع علی مقایسه‌ای است. جامعه این تحقیق از چهار گروه افراد عادی جامعه، افراد سیگاری، افراد معتاد به تریاک و افراد معتاد به هروئین تشکیل یافته بودند. افراد معتاد به تریاک و هروئین افرادی بودند که برای ترک مواد غیرقانونی به مراکز خصوصی و دولتی (ترک اعتیاد امام رضا (ع)، ترک اعتیاد نوید، ترک اعتیاد نشاط و ترک اعتیاد طلوع مهر و مرکز ترک اعتیاد خود معرف بیمارستان شهید مطهری مرودشت) مراجعه کرده بودند. در گروه افراد عادی ۵۰ نفر و در گروه افراد سیگاری ۵۰ نفر به صورت داوطلب و در گروه‌های مبتلا به مواد غیرقانونی (تریاک و هروئین) هر یک ۵۰ نفر به صورت نمونه در دسترس انتخاب شدند. در مجموع، نمونه مورد مطالعه ۲۰۰ نفر بودند. باید خاطر نشان کرد که ملاک تعیین تشخیص اولیه برای نمونه‌های معتاد به مواد غیرقانونی مانند تریاک و هروئین براساس راهنمای تشخیصی و آماری انجمن روان‌شناسان آمریکا - DSM-IV از جمله:

(۱) فقدان کنترل بر مصرف ماده

(۲) اختلال در عملکرد روزمره و مصرف مستمر ماده به رغم نتایج نامطلوب

(۳) سازگاری جسمانی یا هیجانی با ماده

صورت گرفته است. به علاوه، دامنه سنی نمونه حاضر از ۴۰-۲۰

سال متغیر است.

ابزار پژوهش

پرسش‌نامه شخصیتی نئو. این پرسش‌نامه با نام اختصاری NEO-FFI توسط کاستا و مک کری (۱۹۸۹) تدوین شده است و در سال ۱۳۸۳ به وسیله حق شناس به فارسی ترجمه شده و توسط روان‌شناسان مورد استفاده قرار می‌گیرد. در این تحقیق، از پرسش‌نامه ۶۰ ماده‌ای «نئو»، شامل پنج مولفه شخصیتی (عصبیت، برون‌گرایی، انعطاف‌پذیری، توافق‌پذیری و وجدانی بودن) استفاده شد.

آفای کرونباخ پرسش‌نامه فرم ۶۰ ماده‌ای «نئو» برای عامل‌های عصبیت ۰/۸۶، برون‌گرایی ۰/۷۳، انعطاف‌پذیری ۰/۶۸، توافق‌پذیری ۰/۸۱ و وجدانی بودن ۰/۸۱ گزارش شده‌اند. ضریب روایی هم‌زمان بین پنج عامل NEO-PI-R و NEO-FI در مطالعه طولی روی سالمندان برای عامل‌های عصبیت ۰/۹۲، برون‌گرایی ۰/۹۰، انعطاف‌پذیری ۰/۷۷، توافق‌پذیری ۰/۸۷ و وجدانی بودن ۰/۸۷ گزارش شده‌اند (کاستا و مک کری، ۱۹۸۹، به نقل از حق شناس، ۱۳۸۵).

سیگاری (۲۷/۴۲) و در سنخ شخصیتی وجدانی بودن به ترتیب بالاترین میانگین افراد عادی (۳۳/۶۸)؛ افراد سیگاری (۳۱/۱۸)، افراد معتاد به تریاک (۳۱/۰۶) و افراد معتاد به هروئین (۳۰/۰۶) به دست آورده‌اند. همچنین، در کل گروه‌های چهارگانه بالاترین و پایین‌ترین میانگین مربوط به سنخ‌های شخصیتی وجدانی بودن (۳۱/۵۰) و انعطاف‌پذیری (۲۳/۵۰) به دست آمده است.

همان‌گونه که در جدول شماره ۲ ملاحظه می‌شود، آزمون‌های آماری تحلیل واریانس چند متغیری برای گروه‌های چهارگانه افراد عادی، سیگاری، معتاد به هروئین و افراد معتاد به تریاک معنادار هستند. این یافته‌ها نشان می‌دهد که حداقل دو گروه از نظر متغیرهای وابسته سنخ‌های شخصیتی با یکدیگر تفاوت دارند.

همان‌طور که در جدول شماره ۳ مشاهده می‌شود، افراد عادی در سنخ شخصیتی عصبیت، با افراد سیگاری، معتاد به تریاک و هروئین تفاوت دارند که تفاوت به دست آمده در سطح آماری $p \leq 0/0001$ به ترتیب به نفع افراد هروئینی، تریاک و سیگاری است. همچنین بین افراد سیگاری و تریاک در ارتباط با سازه عصبیت تفاوت دیده نمی‌شود. به علاوه، بین افراد سیگاری و افراد معتاد به هروئین در سطح آماری $p \leq 0/005$ و بین افراد معتاد به

جدول ۱. شاخص‌های آماری سنخ‌های شخصیتی پنج‌گانه بر حسب گروه‌های چهارگانه (عادی، سیگاری، تریاک و هروئینی) مورد مطالعه در شهرستان مرودشت

سنخ‌های شخصیتی	عصبیت	برون‌گرایی	انعطاف‌پذیری	توافق	وجدانی بودن
شاخص‌ها	تعداد	انحراف معیار	انحراف معیار	انحراف معیار	انحراف معیار
گروه‌ها	میانگین	میانگین	میانگین	میانگین	میانگین
عادی	۵۰	۱۹/۲۸	۵/۰۴	۳۱/۵۴	۴/۹۱
سیگاری	۵۰	۲۸/۵۶	۴/۹۷	۲۹/۷۶	۶/۱۹
تریاک	۵۰	۲۹/۵۰	۴/۳۵	۲۳/۳۶	۶/۰۷
هروئینی	۵۰	۳۱/۸۰	۵/۲۰	۲۵/۴۸	۶/۱۴
جمع	۲۰۰	۲۷/۲۹	۶/۸۲	۲۷/۵۴	۶/۶۶

تریاک و افراد معتاد به هروئین در سطح آماری $p \leq 0/020$ به نفع عصبیت افراد معتاد به هروئین تفاوت وجود دارد.

همان‌گونه که از جدول شماره ۴ برمی‌آید، افراد عادی با افراد سیگاری از نظر سازه شخصیتی برون‌گرایی با یکدیگر ($p = 0/104$) تفاوت ندارند، اما افراد عادی با افراد معتاد به تریاک و افراد معتاد به هروئین ($p = 0/0001$) از لحاظ سازه شخصیتی برون‌گرایی تفاوت دارند که این تفاوت‌ها به نفع برون‌گرایی افراد عادی نسبت به تریاک و هروئینی است. همچنین افراد سیگاری با افراد معتاد به تریاک و معتاد به هروئین در این سازه متفاوت هستند که این تفاوت در جهت برون‌گرایی بالاتر افراد سیگاری نسبت به دو گروه فوق است. همچنین افراد معتاد به تریاک با افراد معتاد به هروئین در برون‌گرایی با یکدیگر تفاوت ندارند ($p = 0/075$).

همان‌گونه که از جدول شماره ۵ برمی‌آید، افراد عادی با سه گروه افراد سیگاری، معتاد به تریاک و هروئین از لحاظ متغیر شخصیتی

یافته‌ها

همان‌طور که در جدول شماره ۳ مشاهده می‌شود، در سنخ شخصیتی عصبیت به ترتیب بالاترین میانگین معتادان به هروئین (۳۱/۸۰)، معتادین به تریاک (۲۹/۵۰)، افراد سیگاری (۲۸/۵۶) و افراد عادی (۱۹/۲۸)؛ در سنخ شخصیتی برون‌گرایی: به ترتیب بالاترین میانگین افراد عادی (۳۱/۵۴)، افراد سیگاری (۲۹/۷۶)، افراد معتاد به هروئین (۲۵/۴۸) و معتادین به تریاک (۲۳/۳۶)؛ در سنخ شخصیتی انعطاف‌پذیری: به ترتیب بالاترین میانگین افراد عادی (۳۰/۹۰)، افراد سیگاری (۲۰/۸۲)، افراد معتاد به هروئین (۲۰/۶۶) و افراد معتاد به تریاک (۲۰/۶۰)؛ در سنخ شخصیتی توافق: به ترتیب بالاترین میانگین افراد عادی (۳۳/۶۸)؛ افراد معتاد به تریاک (۳۱/۰۶)؛ افراد معتاد به هروئین (۲۷/۴۴) و افراد

رتال جامع علوم انسانی

جدول ۲. آزمون‌های آماری تحلیل واریانس چند متغیری (MANOVA)

سطح p	درجه آزادی خطا	درجه آزادی فرضیه	نسبت F	ارزش	شاخص‌ها آزمون‌ها
$p \leq 0/0001$	۵۷۹	۱۵	۱۵/۷۵	۰/۸۷	اثر پیلاپی
$p \leq 0/0001$	۵۲۷/۶۶	۱۵	۲۲/۲۳	۰/۲۵	لاندام ویلکزا
$p \leq 0/0001$	۵۶۹	۱۵	۳۰/۱۴	۲/۳۸	اثر هتلینگ
$p \leq 0/0001$	۱۹۳	۵	۸۳/۸۱	۲/۱۷	بزرگ‌ترین ریشه ری

جدول ۳. مقایسه گروه‌های چهارگانه در سنخ شخصیتی عصبیت

گروه‌های چهارگانه	میانگین‌ها	عادی	سیگاری	تریایی	هروئینی
		۱۹/۲۸	۲۸/۵۶	۲۹/۵۰	۳۱/۷۹
عادی	۱۹/۲۸	-	$9/28$ $p \leq 0/0001$	$-10/22$ $p \leq 0/0001$	$-12/51$ $p \leq 0/0001$
سیگاری	۲۸/۵۶		-	$-0/93$ $p = 0/344$	$-3/23$ $p \leq 0/005$
تریایی	۲۹/۵۰			-	$-2/30$ $p \leq 0/020$
هروئینی	۳۱/۷۹				-

جدول ۴. مقایسه گروه‌های چهارگانه در سنخ شخصیتی برون‌گرایی

گروه‌های چهارگانه	میانگین‌ها	عادی	سیگاری	تریایی	هروئینی
		۳۱/۵۶	۲۹/۸۸	۲۳/۳۰	۲۵/۳۹
عادی	۳۱/۵۶	-	$1/67$ $p = 0/154$	$8/25$ $p \leq 0/0001$	$6/16$ $p \leq 0/001$
سیگاری	۲۹/۸۸		-	$6/58$ $p \leq 0/0001$	$4/49$ $p \leq 0/0001$
تریایی	۲۳/۳۰			-	$-2/08$ $p = 0/075$
هروئینی	۲۵/۳۹				-

جدول ۵. مقایسه گروه‌های چهارگانه در سنخ شخصیتی انعطاف پذیری

گروه‌های چهارگانه	میانگین‌ها	عادی	سیگاری	تریایی	هروئینی
		۳۱/۸۸	۲۰/۷۲	۲۰/۶۵	۲۰/۷۴
عادی	۳۱/۸۸	-	$11/15$ $p \leq 0/0001$	$11/23$ $p \leq 0/0001$	$11/14$ $p \leq 0/0001$
سیگاری	۲۰/۷۲		-	$0/07$ $p = 0/933$	$-0/01$ $p = 0/901$
تریایی	۲۰/۶۵			-	$-0/08$ $p = 0/921$
هروئینی	۲۰/۷۴				-

معتاد به هروئین و تریاک نمره‌های پایین‌تری در سازه شخصیتهی برون‌گرایی نسبت به گروه عادی (همچنین نسبت به گروه سیگاری) نشان دادند که این نتیجه حاکی از تأیید فرضیه اول پژوهش است. این درحالی است که بین گروه سیگاری و گروه عادی تفاوت معناداری مشاهده نشده است.

نتیجه پژوهش حاضر، همسویی با تحقیق مک کرومیک، دوود، کریک، زیگرا (۱۹۹۸) است که این محققین بین عامل برون‌گرایی و سوء‌مصرف مواد رابطه‌ای مثبت وجود دارد و همچنین این تحقیق در جهت تأیید تحقیق جزایری، جعفری‌زاده و پورشهباز است. (همچنین در همین جهت، گیلبرت، ۱۹۹۵، به نقل از شادل، نیورا، گلدشتین و آبرامز، ۲۰۰۰)، معتقدند، افرادی که سیگار مصرف می‌کنند نمره‌های بالاتری را در بعد برون‌گرایی به‌دست می‌آورند که خود در جهت تأیید پژوهش حاضر است.

در واقع، افراد برون‌گرا اغلب تمایل به شرکت در فعالیت‌های گروهی بیشتری دارند و به‌طور عموم افرادی بی‌قرار، تکانش، سهل‌گیر و بی‌احتیاط‌اند و اغلب به‌عنوان افرادی تکانشی شناخته می‌شوند که این ویژگی می‌تواند مصرف سیگار را به نحو مناسبی تبیین کند.

۲- در بعد انعطاف‌پذیری، با توجه به نتیجه حاضر حاکی از تفاوت معنادار بین سازه شخصیتهی انعطاف‌پذیری در گروه‌های معتاد به تریاک و هروئین، همچنین افراد سیگاری با گروه عادی بوده است. بدین معنا که میانگین نمره‌های افراد عادی به‌مراتب بیشتر از سه گروه دیگر یعنی افراد معتاد به هروئین، تریاک و افراد سیگاری بوده است که این نتیجه حاکی از تأیید فرضیه دوم پژوهش است که نتیجه این پژوهش یا پژوهش شادل، نیورا، گلدشتین و آبرامز (۲۰۰۰) یکسان است. در واقع، شادل و همکاران (۲۰۰۰) نشان دادند که انعطاف‌پذیری (گشودگی) به صورت منفی با سطوح منو اکسیدکربن در خون افراد سیگاری رابطه دارد. در

واقع، این پژوهش به نوعی می‌خواهد نشان دهد که در عمل، افراد انعطاف‌پذیر (گشوده) کمتر در معرض ابتلاء به مصرف سیگار قرار می‌گیرند، همان‌گونه که نتیجه تحقیق‌های مک گری (۱۹۸۷) نشان داد، افرادی که نمره بالایی در انعطاف‌پذیری می‌گیرند، دارای تجربه احساسات مثبت و منفی هستند و این افراد سطوح بالایی از شادی را نشان می‌دهند و به عبارت دیگر، هرچه افراد از انعطاف‌پذیری بیشتری برخوردار باشند، کیفیت روابط فردی آن‌ها نیز بهتر خواهد بود. بنابراین، این افراد با توجه به ویژگی‌هایی چون انعطاف در تجارب، تخیل و ابتکار، پذیرش ارزش‌ها و عقاید جدید، درک عمیق از موقعیت‌های هیجانی، احساسی بودن، داشتن روابط بین فردی بهتر و پذیرفتن تغییرات، سازگاری بهتری با محیط‌های اضطراب‌زا دارند و افرادی با ویژگی‌های فوق که توانایی بالایی در کنترل هیجان‌های منفی دارند، کمتر تمایل به مصرف مواد مخدر

انعطاف‌پذیری در سطح آماری $p \leq 0/0001$ تفاوت دارد که این تفاوت در جهت باز بودن به تجربه‌ها به نفع گروه عادی جامعه مورد مطالعه است، اما افراد سیگاری، تریاکی و هروئینی از نظر این سازه شخصیتهی با یکدیگر تفاوت ندارند.

همان‌گونه که در جدول شماره ۶ مشاهده می‌شود، فقط بین افراد عادی و افراد معتاد به تریاک ($p \leq 0/039$) و افراد معتاد به هروئین ($p \leq 0/037$) تفاوت معنادار به نفع توافق‌پذیری افراد عادی نسبت به دو گروه فوق دیده می‌شود، اما بین افراد سیگاری با افراد معتاد

جدول ۶. مقایسه گروه‌های چهارگانه در سنخ شخصیتهی توافق‌پذیری

گروه‌های چهارگانه	میانگین‌ها	عادی	سیگاری	تریاکی	هروئینی
		۲۹/۳۲	۲۷/۴۴	۲۸/۲۶	۲۷/۴۲
عادی	۲۹/۳۲	-	$p \leq 0/039$	$p = 0/246$	$p \leq 0/037$
سیگاری	۲۷/۴۴		-	$p = 0/907$	$p = 0/237$
تریاکی	۲۸/۲۶			-	$p = 0/281$
هروئینی	۲۷/۴۲				-

جدول ۷. مقایسه گروه‌های چهارگانه در سنخ شخصیتهی وجدانی بودن

گروه‌های چهارگانه	میانگین‌ها	عادی	سیگاری	تریاکی	هروئینی
		۳۳/۶۷	۳۱/۱۷	۳۱/۰۶	۳۰/۰۶
عادی	۳۳/۶۷	-	$p \leq 0/007$	$p \leq 0/005$	$p \leq 0/0001$
سیگاری	۳۱/۱۷		-	$p = 0/907$	$p = 0/237$
تریاکی	۳۱/۰۶			-	$p = 0/281$
هروئینی	۳۰/۰۶				-

به تریاک و افراد معتاد به هروئین در متغیر شخصیتهی توافق‌پذیری، تفاوت دیده نمی‌شود.

همان‌گونه که در جدول شماره ۷ ملاحظه می‌شود، فقط بین افراد عادی و افراد سیگاری ($p \leq 0/007$)، بین افراد عادی با افراد معتاد به تریاک ($p \leq 0/005$) و بین افراد عادی با افراد معتاد به هروئین ($p \leq 0/0001$) در سنخ شخصیتهی وجدانی بودن به نفع افراد عادی نسبت به سه گروه دیگر تفاوت معنادار وجود دارد، اما بین افراد سیگاری، افراد معتاد به تریاک و افراد معتاد به هروئین در متغیر شخصیتهی وجدانی بودن تفاوت دیده نمی‌شود.

نتایج:

۱- همان‌گونه که نتایج نشان داد، بین افراد عادی با افراد معتاد به تریاک و همچنین افراد معتاد به هروئین از لحاظ سازه شخصیت برون‌گرایی تفاوت معنادار وجود دارد و بدین معنا که افراد گروه

دارند. برعکس، افرادی که به طور دائم در اضطراب به سر می‌برند و توانایی کنترل و غلبه بر عواطف منفی را ندارند، جهت کاهش اضطراب و تنش‌های درونی به مصرف مواد روی آورند.

۳- نتایج همچنین نشان می‌دهد که بین گروه افراد عادی و افراد معتاد به تریاک و هروئین تفاوت معناداری در سازه‌های شخصیتی دلپذیر بودن (توافق‌پذیری) وجود دارد و این در حالی است که بین گروه افراد سیگاری و افراد معتاد به تریاک و هروئین تفاوت معناداری دیده نمی‌شود. این نتیجه در جهت تحقیق «مان، ویز، تریندا و کوهنسکی، ۱۹۹۵» است که آنان دریافتند، گروه معتاد، میانگین نمره‌های پایین‌تری در خصیصه توافق‌پذیری نسبت به گروه عادی دارند. در واقع، خصیصه شخصیتی توافق‌پذیری، اشاره به حس تعاون، نوع دوستی، هم‌حسی با دیگران دارد (فراهانی و همکاران ۱۳۸۳) و پایین بودن نمره‌ها در این مقیاس، حاکی از خصیصه ستیزه‌جویی، خودمداری و شکاک بودن به دیگران است.

۴- نتیجه پژوهش حاضر، همچنین حاکی از تفاوت بین گروه افراد معتاد به تریاک، هروئین و افراد سیگاری در مقایسه با افراد عادی است. بدین معنا که میانگین نمره‌های افراد عادی در این خصیصه به‌طور معناداری از سه گروه معتاد به هروئین و تریاک و افراد سیگاری است.

نتیجه پژوهش حاضر، همسو با تحقیق «مک کرومیک و همکاران، ۱۹۹۸» که نشان دادند بین نمره‌های بالا در عامل وجدان (وظیفه‌شناسی) و گرایش افراد به مصرف مواد مخدر رابطه منفی وجود دارد. عامل وجدان (وظیفه‌شناسی) با ویژگی‌هایی مانند نظم و ترتیب، محتاط بودن، تمایل به پیشرفت و خویشتن‌داری همراه است. افرادی که در این عامل نمره‌های بالایی به‌دست می‌آورند رفتارهای مخاطره‌آمیز کمتری از خود نشان می‌دهند و همچنین به موفقیت‌های اجتماعی بیشتری دست پیدا می‌کنند (کوستا و مک گری، ۱۹۹۹). بین افرادی که نمره‌های پایین در این عامل به‌دست می‌آورند، دارای ویژگی‌هایی مانند تکان‌شوری، عدم تمایل به پیشرفت، بی‌احتیاطی، بی‌نظمی و بی‌مسئولیتی‌اند. بنابراین، انتظار می‌رود این افراد تمایل بیشتری به مصرف مواد مخدر (بدون توجه به تأثیرهای طولانی مدت این مواد) داشته باشند، چرا که آن‌ها هیچ‌گونه احساس مسئولیتی، نسبت به جامعه و اعضای خانواده خود نمی‌کنند و خواهان تأثیرهای لذت‌بخش کوتاه‌مدت مواد هستند.

۵- همچنین نتیجه پژوهش حاضر، حاکی از همسویی با تحقیق فیشر و الیاس (۱۹۹۸) نیز هست.

همان‌طوری که نتایج نشان می‌دهد، نمره‌های افراد عادی در ویژگی شخصیتی روان‌نژندی (عصبیت) تفاوت معناداری با سه گروه افراد معتاد به هروئین، تریاک و افراد سیگاری دارد. بدین معنا که میانگین نمره‌های این سه گروه به ترتیب در افراد معتاد به هروئین، افراد معتاد به تریاک و افراد سیگاری به مراتب بیشتر از افراد عادی بوده است که این نتیجه حاکی از تأیید فرضیه پنجم پژوهش است. نتیجه حاصله در جهت پژوهش «جزایری، جعفری‌زاده و پورشهباز ۱۳۸۳- مان و همکاران، ۱۹۹۵- مک کرومیک و همکاران، ۱۹۹۸- عامری، ۱۳۸۰- چاسین پیتز و پروست، ۲۰۰۲- فرانسس، ۱۹۹۶ (به نقل از کینازو، ۲۰۰۴) و استوارت و دواین، ۲۰۰۰» است.

مک کرومیک و همکاران (۱۹۹۸) و همچنین فرانسس (۱۹۹۶) به نقل از کینازو (۲۰۰۴) عامل عصبیت را به‌عنوان کلیدی‌ترین عامل شخصیت در گرایش به مواد مخدر می‌دانند. در واقع، آن‌ها معتقدند، افرادی که در بعد عصبیت نمره‌های بالایی کسب می‌کنند، دچار نوعی پرخاشگری، جامعه‌ستیزی و خودمحموری هستند و خصیصه روان رنجوری (عصبیت) آنان را مستعد شکل‌گیری رفتارهای ضد اجتماعی می‌کند که منجر به بزهداری می‌شود و این خود عامل بسیار مهمی در شکل‌گیری اعتیاد، تداوم اعتیاد و بازگشت (عود) به آن است. برای مطالعه بیشتر به «زاگرن، ۱۹۹۶» به نقل از مک کرومیک و همکاران، ۱۹۹۸» توجه شود.

برحسب داده‌های فوق و همسویی با پیشینه پژوهشی، می‌توان اشاره کرد که ویژگی‌های شخصیتی که از قبل در فرد معتاد وجود داشته یا در طول دوره اعتیاد شکل گرفته است، در اساس در شکل‌گیری یا تداوم و در نهایت بازگشت به مصرف مواد تأثیر دارد. برای مطالعه بیشتر به «فیشر و الیاس، ۱۹۹۸» مراجعه شود.

بحث و نتیجه‌گیری:

در همین خصوص، نتایج تحلیلی آماری حاکی از تفاوت معنادار سازه‌های شخصیتی برون‌گرایی، انعطاف‌پذیری، دلپذیر بودن، با وجدان بودن در جهت بالاتر بودن میانگین نمره‌های افراد عادی در مقایسه با گروه‌های افراد معتاد به هروئین و تریاک بوده است و در عین حال، نتایج حاکی از بالا بودن نمره‌ها در بعد روان‌نژندی در افراد معتاد به هروئین و تریاک و افراد سیگاری نسبت به افراد عادی بوده است. نتایج تحقیق در جهت همسویی با پیشینه تحقیقاتی است.

پانوشته‌ها:

- 1- drug dependency
- 2- substance abuse
- 3- personality types
- 4- Neuroticism , Extrarersion, opened – Five factory (NEO- FFI)
- 5- multifactorl
- 6- personality diateses

منابع و مأخذ فارسی:

جزایری، علیرضا؛ جعفری‌زاده، ذبیح‌الله؛ پور شهباز، عباس. (۱۳۸۳). بررسی و مقایسه ارتباط بین مؤلفه‌های شخصیتی و راهبردهای مقایسه در معتادین به تریاک ۳۰-۳۶ ساله شهر کرمانشاه. مجله پژوهشی حکیم، بهار ۸۳، دوره هفتم، شماره اول ص ص. ۱۲۰-۱۰.

ساراسون، ابروین جی؛ ساراسون، باربارا آر. (۱۹۹۴). روان‌شناسی مرضی، جلد دوم. ترجمه: بهمن نجاریان، محمدعلی اصغری مقدم و محسن دهقانی. (۱۳۷۳). تهران، انتشارات رشد.

عامری، کفایت. (۱۳۸۱). بررسی رگه‌های شخصیتی در نظام کلونینگر و آیزنگ در گروه معتاد و غیرمعتاد. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده علوم انسانی.

فراهانی، محمدتقی؛ فرزاد، ولی‌الله؛ فتوحی، محمود. (۱۳۸۳). مطالعه لغوی عوامل شخصیت در زبان فارسی. مجله روانشناسی، شماره ۲، ص. ۱۰.

* توضیح: منابع انگلیسی به دلیل حجم زیاد درج نشده است.